

6. ELS CORRECTORS PROFESSIONALS

6.1. *Els primers correctors de l'Institut*

Tan bon punt les publicacions de l'Institut van començar a florir, es veié que la tasca dels autors i dels secretaris redactors no era suficient per a atendre totes les publicacions programades. Va caldre, doncs, recórrer a correctors i correctores professionals que coadjuvessin en les feines de preparació i edició de les obres.

Hem observat, però, que en general la informació sobre les tasques i la composició de les oficines i els serveis de correcció de l'Institut ha estat, sovint, omesa en les actes i en els anuaris de l'IEC i de les seccions fins a temps ben recents (amb l'excepció dels dos reports publicats per la Secció Filològica corresponents als biennis 1913-1914 i 1915-1916; vegeu el § 6.2): el primer *Anuari* i la primera *Memòria* on consten dades dels serveis de correcció institucionals són els del curs 1990-1991. És especialment sorprenent que ni un sol esment a aquests professionals figuri en l'obra que resumeix els primers vint-i-cinc anys de vida de l'IEC, publicada l'any 1935 (IEC, 1935).

Ha calgut, doncs, recórrer a la documentació comptable i administrativa per a trobar qui feia què en la correcció de textos a l'Institut; documentació que, en algun cas, no havia estat consultada des del 1939. Tanmateix, de tant en tant, sí que apareixen dades escadusseres en les actes oficials, gràcies sobretot a Ramon Aramon, durant el llarg període en què comandà la Secretaria General de l'IEC, que introduïa adesiara al·lusions recordatòries de tècnics que havien col·laborat amb l'Institut.

Segons consta en els llibres d'actes de l'IEC, el primer corrector professional de què va disposar l'Institut d'Estudis Catalans fou Emili Vallès i Vidal, nomenat el 21 de març de 1913 en qualitat de «corrector de proves», que s'hi incorporà el mateix mes de març.²⁶

26. Emili Vallès i Vidal (1878-1950) era llicenciat en ciències fisicoquímiques, gramàtic i crític musical. Exerçí de professor a l'Escola d'Arts i Oficis del districte V de Barcelona i també a l'Escola Normal de Mestres. Publicà diversos diccionaris, entre els quals el *Pallas. Diccionari català il·lustrat*, amb equivalències en anglès, espanyol i francès (1a ed., 1927; 2a ed., 1947; 3a ed., 1962) i el *Diccionari de barbarismes del català modern* (1930); juntament amb Artur Martorell i Bisbal, sota el pseudònim conjunt de *Jeroni Marvà*, diversos manuals de gramàtica, entre els quals el *Curs superior de gramàtica catalana* (1932), obra de referència fins als anys vuitanta del segle passat per a la formació lingüística dels futurs correctors. Fou membre de la Societat Catalana d'Estudis Històrics i secretari redactor de la Secció de Ciències; col·laborà també amb les Oficines Lexicogràfiques de la Secció Filològica.

A càrrec d'aquestes despeses generals, s'acorde que vagi la d'un corrector de proves, general per a totes les publicacions de l'Institut, càrrec per á el qual se proposa D. Emili Vallés. [Actes Ple de l'IEC, 3.2.1913]

Aquest primer acord fou ratificat dues setmanes després:

A càrrec també d'aquestes despeses generals proposa la Ponència econòmica que vagi la retribució d'un càrrec de corrector de proves per á totes les publicacions de l'Institut, la funció del qual corrector és feta necessaria per l'implantació de les Normes ortogràfiques, publicades recentament; i que aquest encàrrec s'ia confiat a D. Emili Vallés que ja ha treballat en varies de les organitzacions de la secció filològica. [Actes Ple de l'IEC, 21.3.1913]

La primera correctora professional de l'Institut que consta en la documentació consultada és Rosalina Poch i Ferrer, que hi entrà pel juny del 1932 (vegeu també el § 6.6).²⁷

És interessant destacar que la primera mesada sencera que va cobrar Emili Vallés com a corrector fou de 50 pessetes (març del 1913), mentre que la primera que va rebre Rosalina Poch fou de 175 pessetes (juliol del 1932); aleshores, Emili Guanyavents, que era el cap de l'Oficina de Correcció d'Originals, guanyava 333,33 pessetes, i Sebastià Sánchez-Juan, que era l'altre corrector fix, cobrava 250 pessetes mensuals. Rosalina Poch cobrava el mateix que els altres auxiliars, que eren Josep Climent i Pascual i Eduard Artells i Bover (vegeu el § 6.6).

60

6.2. *Les oficines de la Secció Filològica*

6.2.1. **Dels inicis a la Guerra Civil de 1936-1939**

Una vegada inaugurada oficialment la Secció Filològica el 9 de maig de 1911, es veié la necessitat de disposar d'un centre de treball permanent amb personal tècnic fix per a ajudar en les tasques dels membres i dels secretaris redactors (aquest personal fix era anomenat «personal subaltern», ja que el personal considerat pròpiament «tècnic» eren els secretaris redactors); la direcció d'aquest centre de treball fou encomanada al membre Pompeu Fabra i Poch.

Adquirits per l'Institut de la Llengua Catalana [és a dir, la Secció Filològica], amb el compromís exprés de publicar-los, els materials lexicogràfics aplegats per En Marià Aguiló i Fuster, i essent un dels seus objectes primordials la confecció del Diccionari General de la Llengua Catalana, acordà, en sessió del dia 11 d'oc-

27. Rosalina Poch i Ferrer fou autora, juntament amb Esperança Figueras i Bassols, de la *Clau dels exercicis del 'Curs superior de gramàtica catalana' de Jeroni Marrà* (publicada el 1969), corresponent a la «nova edició [3a], revisada i ampliada per Eduard Artells» de la dita gramàtica d'Emili Vallés i Artur Martorell que van publicar l'any 1968.

tubre de 1912, la creació d'un centre permanent de treball, el qual començà a funcionar immediatament amb el nom d'OFICINES LEXICOGRÀFIQUES, sota la direcció del membre de l'Institut En Pompeu Fabra. A aquestes Oficines serien encomanades també la redacció d'un Diccionari d'autoritats, la confecció d'un Vocabulari ortogràfic tot seguit que fossin aprovades les Normes ortogràfiques llavors en estudi, i la formació de l'Atlas lingüístic de Catalunya, Balears, València, Rossello i Sardenya; i, anexe a elles, funcionaria un Laboratori de Fonètica experimental que l'Institut es proposava fundar. [IEC, SF, 1914, p. 3]

Atesa la diversitat de tasques previstes, les Oficines Lexicogràfiques (OL) es van dividir en dues seccions: la del Diccionari Aguiló (anomenada «Inventari Aguiló» en les nòmimes del 1913 i el 1914), dirigida directament per Pompeu Fabra, i la del Diccionari General, a cura del secretari redactor Pere Barnils i Giol. En les nòmimes del personal no hem trobat la corresponent al Diccionari General del 1913, però sí que hi ha la corresponent a la secció del Vocabulari Ortogràfic, que no surt esmentada en el *Report* del 1913-1914.

Els tres primers «subalterns» fixos de les OL durant aquest bienni foren Francesc Torres i Ferrer (era parent llunyà de Pompeu Fabra; habitualment signava *Torras*; vegeu també el § 6.7), Juli Vila (que hi col·laborà discontinuament) i Bernadí Escaler i Salduga (aquest últim, a partir del mes de juliol).

Durant el 1913 van intervenir en l'Inventari Aguiló els tres fixos, a més de Ramon Iglesias i Boix (fins al mes de març), Estanislau Duran i Reynals, Manuel López-Picó, Francesc Pujol, Lluís Valeri i Emili Vallès i Vidal (que també era el «corrector de proves» de l'IEC, com hem vist més amunt) i Albert Giralt i de Blanca (el mes de juliol).

Pel que fa al Vocabulari Ortogràfic, que és la secció on sembla que es van concentrar les tasques més de correcció pròpiament dita, hi van treballar Emili Vallès (a partir del març), Francesc Pujol (a partir del març), Estanislau Duran (a partir del març), Manuel López-Picó (a partir del juliol) i Juli Vila (a partir de l'octubre).

Com podem veure, hi havia col·laboradors que participaven en ambdues seccions alternadament o fins i tot simultàniament (per exemple, Manuel López-Picó va cobrar els mesos de juliol, setembre i octubre d'ambdues seccions). No sabem del cert si l'adscripció a un projecte o a l'altre eren deguts a raons pressupostàries o d'assignació de subvencions, però podria ben bé ésser així.

Durant l'any 1914 van treballar en l'Inventari Aguiló, a més dels tres fixos, únicament Manuel López-Picó. A partir del mes d'octubre del 1914 s'incorporaren a les Oficines Lexicogràfiques els secretaris redactors Antoni Griera i Gaja i Manuel de Montoliu i de Togores, per bé que no en tenim constància en les nòmimes que s'han conservat, ni tampoc hem trobat nòmimes corresponents al Vocabulari Ortogràfic d'aquell mateix any. Antoni Griera començà compartint les tasques de preparació del *Diccionari general* amb Pere Barnils, mentre que Manuel de Montoliu s'encarregà de redactar articles per al *Diccionari Aguiló*.

El 12 de juny de 1914 la Secció Filològica acordà redactar i publicar una memòria en què s'exposés un pla per a la instal·lació d'un laboratori de fonètica a Barcelona. Aquesta memòria fou aprovada pel Ple de la Secció el dia 4 d'agost de 1914 i tramesa al president de la Diputació de Barcelona, Enric Prat de la Riba i Sarrà, el 8 del mateix mes (IEC, 1914, p. 3). No és clar quan va iniciar exactament les activitats, però sembla que per l'estiu del 1916 hi va començar a treballar el director, Pere Barnils, i el gener del 1917 arrencà plenament amb les auxiliars Josepa Costumà i Murà —del gener a l'abril del 1917— i Germana Raig i Détrille —a partir del mes d'abril— (IEC, 1918, p. 7). El mateix any, el director del Laboratori publicà els resultats dels primers estudis fonètics duts a terme (Barnils [dir.], 1917; no se'n publicà cap més volum). Tot i que no figura en cap nòmina del Laboratori de Fonètica, sembla que Bernardí Escaler també hi col·laborava d'alguna manera, ja que consta que l'1 d'abril de 1919 passà d'aquest Laboratori, que havia estat clausurat, a les oficines de la Secció Filològica, equiparat amb els tècnics (Actes SF, 23.3.1919).

L'any 1915, l'equip de les Oficines Lexicogràfiques de l'any abans apareix ara, sense distinció, dins la nòmina corresponent, la qual cosa fa pensar que les «seccions» eren més virtuals que reals pel que fa a la distribució del personal. Als tres fixos damunt dits, s'hi afegiren Emili Guanyavents i Gener (a partir d'abril; signava *Guanyabéns [i Jané]*), Albert Albert i Torrelles (a partir del mes de maig; de vegades apareix com a *Torrelles*) i Narcís Poch (que era parent de Pompeu Fabra, s'hi incorporà també a partir del mes de maig). D'altra banda, consten en la nòmina de la Secció Filològica Josep Carner i Puig-Oriol (a partir del gener; havia esdevingut membre de l'Institut el 14 de febrer de 1911), Josepa Costumà i Murà (des del gener també; signava *Josefa* i de vegades apareix també com a *Josefina*) i el mateix Emili Guanyavents (des del juliol). Finalment, el corrector de l'Institut, Emili Vallès, apareix en la nòmina de la Secretaria General durant els mesos que van de l'octubre al desembre, amb la denominació de «secretari corrector».

Com que calia implantar la nova ortografia mitjançant la publicació d'un vocabulari ortogràfic (que es concretà en el *Diccionari ortogràfic* publicat l'any 1917), la Secció Filològica creà, a mitjan 1915, la Secció Ortogràfica, que posà sota la direcció de Pompeu Fabra, la qual s'afegí a les dues ja existents i havia de tenir un paper fonamental pel que fa a la correcció de les publicacions i de textos en general a l'IEC (vegeu el § 6.3), i la de l'Atlas Lingüístic (escrit, aleshores, «Atlas Lingüístic»), de la qual s'ocuparen Pere Barnils i Antoni Griera, a més de la posada en marxa del Laboratori de Fonètica Experimental, que fou encomanada a Pere Barnils, raó per la qual fou donada la direcció del Diccionari General a Antoni Griera.

L'any 1916 apareix tothom dins la nòmina del Diccionari General (vegeu la del mes d'octubre en les figures 15 i 16), tret d'Albert Albert, que plegà a final de març, i del corrector de l'Institut, Emili Vallès, de qui perdem la pista fins al juny del 1920. Sembla, doncs, que Emili Guanyavents en prengué el relleu com a corrector titular de l'Institut a començament del 1916 (vegeu el § 6.3).

d'Estudis Catalans
INSTITUT DE LINGÜÍSTICA CATALANA

Oficines lexicogràfiques
Nòmines al mes d'Octubre de 1916

	Presets	
D. Pau Sanjaume	250	Pompa i fons
" Pere Borralls	150	J. Borralls
" Antoni Sureda	100	A. Guerau Par
" M. de Montalán	250	Manuel de Montalán
" Juli Vila	125	J. Vila
" Bernardí Sureda	100	Bernardí Sureda
" Lluís Juncadell	100	Lluís Juncadell
" Francesc Ferrer	100	F. Ferrer
	1175	

Barcelona de 1916

d'Estudis Catalans
INSTITUT DE LINGÜÍSTICA CATALANA

Oficines lexicogràfiques
Nòmines al mes d'Octubre 1916

	Presets	
anters	1175	
D. Narcís Poch	100	Narcís Poch
Ala. Sureda	25	Ala. Sureda
Y. Vidal	1810	Y. Vidal

Barcelona 31 de Octubre de 1916

Crítèria

FIGURES 15 I 16. Nòmina de les Oficines Lexicogràfiques corresponent al mes d'octubre del 1916 (Barcelona. Arxiu IEC. DGE 21)

L'any 1917 es produí una florida de seccions i oficines dins la Secció Filològica: el Diccionari General, en què treballaren Pere Barnils, Manuel de Montoliu, Francesc Torres, Juli Vila, Bernardí Escaler, Emili Guanyavents, Narcís Poch, Lluís G. Serrallonga i Guasch, Germana Raig i Josepa Costumà; l'Atles Lingüístic (recordem que aleshores era anomenat «Atlas Lingüístic»), amb Antoni Griera i Francesc Torres; el Diccionari de la Llengua Literària, amb Pompeu Fabra i Emili Guanyavents; l'Oficina d'Estudis Clàssics, amb Lluís Segalà i Estalella (que havia esdevingut membre el 14 de febrer de 1911), Carles Riba i Bracons (que esdevingué membre el 5 de març de 1932) i Maria Lois i López (que es va casar l'any 1919 amb el membre Jordi Rubió i Balaguer); l'Oficina d'Estudis Orientals, amb Frederic Clascar i Sanou (que havia esdevingut membre el 14 de febrer de 1911), Jaume Bages i Tarrida i també Maria Lois i López, que sembla que només funcionà del febrer a l'agost del 1917, i el Laboratori de Fonètica, del qual acabem de parlar.

Bernardí Escaler i Narcís Poch a final del 1917 foren donats de baixa com a secretaris redactors (Actes SF, 24.1.1918), però continuaren col·laborant amb les Oficines Lexicogràfiques: en les nòmimes torna a aparèixer Narcís Poch, el 1918, en les Oficines de Correcció d'Estil, i Bernardí Escaler, el 1920, en l'Atles Lingüístic.

A més, en la nòmina de la Secció Filològica del 1917 consten Josep Carner, Pere Barnils i Antoni Griera. Cal tenir en compte que els membres, en principi, només cobraven dietes per l'assistència a reunions. En canvi, aquests membres que figuren en les nòmimes cobraven, a més, com a treballadors de l'Institut.

Aquesta proliferació de seccions i oficines no devia ésser gaire viable presupostàriament i organitzativa, perquè l'any següent ja només quedaven, d'una banda, la nòmina de la Secció Filològica, que englobava Josep Carner, Pere Barnils, Antoni Griera, Emili Guanyavents, Juli Vila (el mes de juny) i Lluís G. Serrallonga; i, de l'altra, les seccions i oficines següents: el Diccionari General, amb Manuel de Montoliu, Pere Barnils (que cessà com a secretari redactor el 24 de gener de 1918), Antoni Griera (que també cessà com a secretari redactor en la mateixa data), Francesc Torres, Lluís G. Serrallonga, Juli Vila (hi col·laborà esporàdicament) i Josep Escudé i Bover (a partir de l'abril); el Laboratori de Fonètica, amb Pere Barnils i Germana Raig, i les Oficines de Correcció d'Estil, amb Emili Guanyavents al capdavant, amb la col·laboració d'Antoni Moliné i Gendrau, Narcís Poch i Ramon Serra (vegeu el § 6.4; d'ara endavant, només farem des d'aquest apartat una remissió a les oficines i serveis de correcció, ja que tenen epígraf propi en aquest estudi).

L'any 1919, només Josep Carner fou remunerat dins la nòmina de la Secció Filològica, mentre que en el Diccionari General hi ha Manuel de Montoliu, Francesc Torres, Josep Escudé i Narcís Poch.²⁸

28. Aprofitem aquest esment per a reparar un greuge històric que ens ha fet dubtar durant molts mesos mentre preparàvem aquest treball: en l'acta del Ple de la Secció Filològica del 24 d'abril de 1919 s'esmenten els senyors Griera, Escudé i Montoliu com a tècnics de les Oficines Lexicogràfiques que havien estat premiats aquell mateix any; en canvi, en el llibre que recull els primers vint-i-cinc anys de vida de l'Institut (1935, p. 77) només figuren com a guardonats amb accèssits al Premi de Filologia Antoni Griera i Manuel de Montoliu, i tampoc no consta Josep Escudé en la història de

El Laboratori de Fonètica no canvià de composició durant els tres primers mesos del 1919. Josepa Costumà, que havíem vist l'any 1917 en aquest Laboratori, feia temps que treballava a la Biblioteca de Catalunya,²⁹ on romangué fins al 1929, any en què renuncià el càrrec per a casar-se.

Havent estat clausurat el Laboratori l'any 1918, Germana Raig passà novament a les Oficines l'1 d'abril de 1919, equiparada als tècnics, per a encarregar-se de l'ordenació i la classificació dels materials del Diccionari dels Dialectes Catalans —que no s'arribà a publicar— (Actes SF, 23.3.1919). En una acta del mes d'octubre del 1930 ens assabentem que havia mort feia poc (Actes SF, 16.10.1930).

Pel que fa a l'Oficina de Revisió d'Originals del període 1919-1931, vegeu el § 6.5.

L'any 1920, Josep Carner continua essent l'única persona remunerada en la nòmina de la Secció Filològica; però l'11 de novembre el Ple de l'IEC acordà concedir un subsidi extraordinari «no involucrat en el sou» (és a dir, no consolidable) que es repartirà en cinc mesades, del novembre del 1920 al març del 1921. Gràcies a aquest acord, hem pogut saber amb certesa totes les persones que estaven a sou de la Secció Filològica, independentment de l'oficina o la secció en què intervenien: el director Pompeu Fabra; els col·laboradors tècnics Pere Barnils, Antoni Griera, Manuel de Montoliu i Emili Guanyavents, amb l'ajut de set auxiliars, que no són especificats, per bé que sabem, per documents de pagament a què hem pogut accedir, que es tractava de Pere Arnalot, Bernardí Escaler, Antoni Moliné, Narcís Poch, Germana Raig, Francesc Torres i Ramon Serra.

Després de consultar amb el Sr. President de la Mancomunitat [Josep Puig i Cadafalch] qui no pot predir per l'exercici vinent un augment en les consignacions de l'Institut, és acordat amb el seu parer favorable un subsidi extraordinari al personal de les Oficines lexicogràfiques i de Correcció. Aquest subsidi s'entén pel que resta d'any econòmic a comptar del primer de novembre, i suma la quantitat [d]e 2900 pessetes que serà repartida en aquesta forma: al Sr. Fabra, director de les Oficines 500; als Srs. Col·laboradors tècnics Barnils, Griera, Montoliu i Guanyavents 250 a cadascú; i als set auxiliars 200 a cadascun; [...]. [Actes SF, 11.11.1920]

Pel que fa als emoluments esmentats en aquest fragment, si tenim en compte que, segons la nòmina del mes d'octubre, els auxiliars havien cobrat entre 125 i 150 pessetes per cap, aquest «subsidi» fou prou generós. Pere Barnils només

l'Institut dreçada per Albert Balcells i Enric Pujol a què hem fet referència diverses vegades (2002, p. 334). Es tracta d'un malaurat descuit: a Josep Escudé també li fou atorgat un accésit, ja que hem trobat el rebut corresponent a l'import percebut, que porta data del 12 de juliol de 1920; el que no hem pogut esbrinar és per quin treball obtingué aquesta distinció.

29. En un document signat pel director de la Biblioteca de Catalunya, Jordi Rubió i Balaguer, que consta en l'expedient personal de Josepa Costumà conservat a l'Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona (arxivador Q-542), aquest afirma que Josepa Costumà prestà serveis com a bibliotecària des del 1916.

en gaudí els dos primers mesos, per tal com dimití amb efecte de l'1 de desembre del 1920 per incompatibilitat horària amb un altre càrrec que havia d'ocupar, relacionat amb la docència (Actes SF, 1.12.1920).

D'altra banda, malgrat les previsions inicialment poc optimistes del president de la Mancomunitat, l'any següent els fou augmentat el sou a 165 pessetes mensuals.

De tot aquest personal, estaven adscrits al projecte de l'Atles Lingüístic Antoni Griera, Francesc Torres i Bernardí Escaler. Curiosament, Narcís Poch, que havia deixat de col·laborar amb l'Oficina de Revisió d'Originals a final del 1918 perquè s'incorporà a la secció del Diccionari General i que també fou beneficiari del subsidi extraordinari, no consta que estigués a sou de l'Institut l'any 1920 ni el 1921. Potser continuava treballant per a la secció del Diccionari General (com veurem l'any 1922), tot i que no l'hem trobat en la nòmina d'aquest projecte; per això no l'esmentem.

El 28 de desembre de 1922 la Secció Filològica acordà la creació de l'Oficina de Toponímia i Onomàstica (valgui la redundància de la denominació, tot i que aleshores sembla que es considerava que l'onomàstica només comprenia l'antroponímia) i en confià la direcció al tècnic Josep M. de Casacuberta i Roger —que en tingué cura fins al 1925— (IEC, 1924, p. 3).³⁰ Així mateix, decidí que es redactés i es publicués una memòria en la qual s'exposés un pla per a la preparació d'un diccionari de toponímia i onomàstica de les terres de llengua catalana, memòria que fou presentada al president de la Mancomunitat de Catalunya (Josep Puig i Cadafalch) segons l'acord del Ple de la Secció del 19 de gener de 1922 (IEC, 1922, p. 3 i 9, respectivament). El mateix any inicià les activitats.

De l'any 1922 s'han conservat les nòmines de les dues seccions i de la nova oficina. Pel que fa al Diccionari General, hi van treballar Pompeu Fabra, Manuel de Montoliu, Narcís Poch (que traspassà el 24 de desembre), Pere Arnalot i Germana Raig; en l'Atles Lingüístic trobem Antoni Griera, Francesc Torres i Bernardí Escaler, i en l'Oficina de Toponímia i Onomàstica, bé que sota la denominació «Diccionari de Toponímia», hi va participar Josep M. de Casacuberta (la primera nòmina és del mes de setembre).

Durant l'any 1923, el Diccionari General i l'Atles Lingüístic van tenir els mateixos col·laboradors, i l'Oficina de Toponímia i Onomàstica (ara amb la denominació «Diccionari Toponímic» en les nòmines), hi afegí dos col·laboradors: Enric Bayón (els mesos de novembre i desembre) i Heinrich Kuen (únicament el mes de desembre).

El 13 de setembre, enmig d'una crisi política i militar després de les desfetes espanyoles al Marroc, el capità general de l'Exèrcit espanyol a Catalunya,

30. Josep Maria de Casacuberta i Roger (1897-1985), que sovint signava anteposant la preposició *de* al segon cognom (*Josep M. de Casacuberta i de Roger*), era filòleg i editor. Llicenciat en dret i en filosofia i lletres, fou designat membre de l'Institut el 27 de juny de 1958 i també fou membre de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona. El 1924 fundà l'Editorial Barcino i dirigí la col·lecció «Els Nostres Clàssics». L'any 1981 rebé el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes, atorgat per Òmnium Cultural.

Miguel Primo de Rivera, encapçalà un cop d'estat militar que comptà amb el beneplàcit del rei Alfons XIII, de l'Església catòlica i dels sectors polítics i socials més conservadors (àdhuc de la Lliga Regionalista). Primo de Rivera romangué al capdavant de la dictadura fins que dimití el 28 de gener de 1930, en veure que havia perdut el suport de l'Exèrcit i de les altres forces vives.

Aquest règim dictatorial ho trastocà tot i deixà sense subvencions oficials l'Institut, les dependències i el personal del qual passaren a la Diputació de Barcelona amb la denominació de Servei d'Investigacions Filològiques, com es pot llegir en una laconica nota publicada en el *Butlletí de Dialectologia Catalana* el segon semestre de l'any 1925 (vol. XIII, núm. 2, p. 159).

L'any 1924 figuren, a les Oficines Lexicogràfiques (Diccionari General) Pompeu Fabra, Manuel de Montoliu, Carles Riba, Pere Arnalot (que plegà a final d'abril) i Germana Raig; a l'Atlas Lingüístic treballaven Antoni Griera, Francesc Torres i Bernardí Escaler, i a l'Oficina de Toponímia i Onomàstica (novament amb la denominació de «Diccionari Toponímic» en les nòmimes), Josep M. de Casacuberta i Heinrich Kuen.

En un document expedit pel secretari general de l'IEC el 12 de febrer de 1924 a instàncies de la Mancomunitat de Catalunya consten totes les persones a sou de l'Institut fins en aquell moment. Ultra els treballadors esmentats, figuren en la llista, com a pertanyents a la Secció Filològica, Carles Riba, Jaume Bofill i Mates, Josep M. de Casacuberta i Heinrich Kuen.

L'any 1925, només queden Pompeu Fabra (durant el mes d'octubre) i Josep Carner (del juliol al setembre) dins la nòmina de la Secció Filològica; a les Oficines Lexicogràfiques (Diccionari General) hi ha Pompeu Fabra, Manuel de Montoliu i Germana Raig; a l'Atlas Lingüístic hi ha Antoni Griera, Francesc Torres i Bernardí Escaler; no hem localitzat, però, les nòmimes de l'Oficina de Toponímia i Onomàstica.

Amb relació a l'*Atlas lingüístic de Catalunya*, cal dir que, després d'haver-ne publicat cinc volums entre el 1923 i el 1924 (Griera, 1923-1924), la Secció Filològica arribà a la conclusió que es tractava d'un projecte fallit, per la poca qualitat científica de la replega de mots i dels resultats obtinguts. Una vegada fora de l'àmbit de l'Institut, Antoni Griera en concloué l'edició, malgrat tot (Griera, 1962).³¹

El 22 de juliol de 1925 la Diputació Provincial de Barcelona s'aproprià del material i de les instal·lacions de les Oficines Lexicogràfiques, que adoptaren, si us plau per força, el nom de *Servei d'Investigacions Filològiques*, el qual servei quedà adscrit «definitivament» a la Secció de Foment, Instrucció Pública i Belles Arts de la Diputació de Barcelona, i el mateix s'esdevingué amb la Biblioteca de Catalunya, que passà a denominar-se *Biblioteca Central* (Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona, arxivador 4175).

En el moment del traspàs d'adscripció, les persones que figuren en nòmina són: Pompeu Fabra, director; Antoni Griera, Manuel de Montoliu i Emili Gua-

31. La segona edició, completa (8 volums), fou publicada per La Polígrafa entre 1966 i 1969.

nyavents, tècnics; Josep M. de Casacuberta, tècnic auxiliar; Francesc Torres, oficial primer, i Bernardí Escaler, Josep M. Casas i Germana Raig, oficials.

El 12 de juliol de 1930 es comunica a les persones interessades que, per un acord de la Comissió Provincial Permanent del 2 de juliol i del Ple de la Diputació del 4 de juliol, es decideix que «sigui tornat a l'Institut d'Estudis Catalans el Servei d'Investigacions Filològiques, com a dependència de la Secció Filològica, la qual curarà, oportunament, de reorganitzar aquest Servei» (Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona, arxivador 4195, expedient 67).

Del personal que havia estat traspassat feia cinc anys, tornen a les Oficines Lexicogràfiques tots els assalariats menys dos: Josep M. de Casacuberta i Bernardí Escaler. Pel que fa a Emili Guanyavents, sabem que havia canviat de categoria i que aleshores era auxiliar adjunt a la Direcció. Germana Raig, malauradament, morí —sembla que sobtadament— al cap de poc d'haver-s'hi reincorporat (per l'octubre del 1930), i Josep M. Casas, que deixà la feina a final del 1930, perquè es va traslladar a la ciutat alemanya de Bonn, tot i que l'any 1931 féu encara feines eventuais per a aquestes Oficines.

D'altra banda, el 13 de juliol, Ramon Aramon i Serra s'incorporà inicialment a la Secció Històrico-Arqueològica com a secretari redactor, i Joan Coromines i Vigneaux s'incorporà l'1 de novembre a la Secció Filològica amb la mateixa categoria (Actes SF, 23.10.1930) —fou nomenat membre adjunt de l'IEC el 21 de gener de 1949 i membre numerari el 21 de maig de 1950.³²

L'Oficina de Toponímia i Onomàstica, que havia deixat de funcionar durant la dictadura de Primo de Rivera, rebé una nova embranzida amb la incorporació de Joan Coromines, que passà a ocupar-se'n.

Quan, el 1931, decidírem de posar en marxa aquesta vasta empresa [la redacció de l'*Onomasticon Cataloniae*], poguérem comptar no sols amb els materials toponímics i antroponímics prou abundants que teníem reunits des de 1925, sinó també amb les col·leccions aplegades amb la mateixa intenció per En Josep M. de Casacuberta, predecessor nostre en l'Oficina de Toponímia i Onomàstica de l'Institut d'Estudis Catalans. [Coromines i Mascaró, 1989, p. vii]

L'auxiliar Pau Miró i Pere i l'auxiliar Enric Ribes, remunerats per l'Institut, hi van col·laborar fent enquestes en algunes zones del Principat de Catalunya entre 1931 i 1939 (Coromines i Mascaró, 1989, p. VIII-IX).

32. Joan Coromines i Vigneaux (1905-1997) fou filòleg romanista, lingüista i onomàstic. Professor en diverses universitats, des del 1946 professà a la Universitat de Chicago, on romangué fins a la jubilació. És autor d'obres cabdals per a la llengua catalana, com ara el *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana* (10 v., 1980-2001) i l'*Onomasticon Cataloniae* (8 v. 1989-1997), a més d'un gran nombre d'articles i altres obres sobre normativa i toponímia, dels quals cal destacar les *Lleures i converses d'un filòleg* (1971), que tingué una gran transcendència per a la redacció i la correcció de textos pel que fa a l'ús de la preposició *per*. Rebé nombrosos guardons, entre els quals la Medalla d'Or de la Generalitat de Catalunya (1980), el Premi d'Honor Jaume I de la Fundació Lluís Carulla (1981), el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes d'Òmnium Cultural (1984) i el Premi Sanchis Guarner de la Fundació Jaume I (1989).

D'altra banda, el període que va del 1931 al 1935 fou el més estable quant al personal adscrit a les diverses oficines de la Secció Filològica. A les Oficines Lexicogràfiques trobem Pompeu Fabra, Antoni Griera —fins al setembre del 1935—,³³ Manuel de Montoliu, Joan Coromines, Francesc Torres i Josep M. Casas, a més de Joan Aulèstia i Sucona —nomenat oficial temporal de les Oficines Lexicogràfiques el 28 d'agost de 1933 (Actes SF, 28.8.1933), s'incorporà a la feina el setembre del 1933—, Jaume Bofill i Ferro —s'hi incorporà el 26 de març de 1934— (Actes SF, 26.3.1934)³⁴ i Ramon Aramon —s'hi incorporà pel novembre del 1935 (vegeu també els § 5.1 i 6.7).

Pel que fa a l'Oficina de Correcció d'Originals del període 1932-1939, vegeu el § 6.6.

El membre de l'IEC Carles Riba i Bracons substituï Pompeu Fabra en la direcció de les oficines de la Secció Filològica des de final d'octubre fins al 10 de desembre de 1934 (Actes SF, 29.10.1934).

De l'any 1936 no ha romàs documentació comptable de la Secció Filològica a l'Arxiu de l'Institut.

L'any 1937 treballaven a les Oficines Lexicogràfiques Pompeu Fabra, Manuel de Montoliu —que deixà de percebre l'assignació a partir de l'1 de juliol—, Joan Coromines, Francesc Torres, Josep M. Casas —hi feia treballs esporàdics—, Joan Aulèstia, Jaume Bofill i Ferro —que només hi col·laborà el mes de gener—, Ramon Aramon, Josep Miracle i Montserrat —a qui augmenten els honoraris a partir de l'1 de juliol—, Pau Miró i Pere i Josep Rius i Borràs —que redactava cèdules per al Diccionari del Llatí Medieval.

Finalment, l'any 1938 —el darrer del qual hi ha nòmimes a l'Arxiu de l'Institut— treballaven a la Secció Filològica Pompeu Fabra, Ramon Aramon —els mesos d'octubre i desembre—, Josep M. Casas —fins al setembre— i Josep Rius —que continuava redactant cèdules del Diccionari del Llatí Medieval—; mentre que a les Oficines Lexicogràfiques hi ha les mateixes persones que l'any abans, a més de Josep M. Casas. Pau Miró s'ocupava del Mapa Geogràfic.

L'entrada de les tropes franquistes a la ciutat de Barcelona el 26 de gener de 1939 provocà l'ensulsiada de la nostra pàtria i de la nostra institució, que fou foragitada de la Casa de Convalescència i li foren prohibides totes les activitats. Tot amb tot, sembla que les Oficines Lexicogràfiques van continuar treballant —clandestinament, és clar— fins al començament de l'any 1940, mentre la Presidència de la Diputació estigué en mans de Josep M. Milà i Camps (Actes SF, 26.6.1969).

33. El 24 d'agost de 1935 la Secció Filològica decidí «prescindir dels serveis de Mn. Antoni Griera» per haver començat a publicar, aquell mateix any, el *Tresor de la llengua, de les tradicions i de la cultura popular de Catalunya* (Barcelona, Edicions Catalanes, 1935-1947, 14 v.) amb materials de les Oficines Lexicogràfiques i sense permís del director, Pompeu Fabra (Actes SF, 18.6.1935).

34. Jaume Bofill i Ferro (1893-1968) era crític literari i poeta. Llicenciat en farmàcia i en lletres, fou deixeble de Carles Riba a la Fundació Bernat Metge. Publicà diversos llibres i articles, sobretot de literatura i crítica literària.